

MUŞ'TA ENGELLİ MEMNUNİYET DÜZEYİNİN ARAŞTIRILMASI PROJESİ

Bu Raporu'nun oluşturulmasında
Sevgi Engelliler Derneği'ne
teşekkürlerimizi sunarız.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	3
GİRİŞ.....	5
1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	5
2. Araştırmanın Kapsamı	5
3. Araştırmanın Yöntemi.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Engellilik Kavramı	7
1.2. Engelliliğin Sınıflandırılması	8
1.2.1. Zihinsel Engelliler.....	8
1.2.2. İşitme Engelliler	9
1.2.3. Konuşma Engelliler.....	9
1.2.4. Görme Engelliler.....	9
1.2.5. Ortopedik (Bedensel) Engelli.....	10
1.2.6. Diğer Engelliler.....	10
1.3. Dünya’da Engelliler.....	10
1.4. Türkiye’de Engelliler.....	12
1.5. Engellilere Yönelik Kurumlaşmalar	15
1.6. Türkiye’de Engelli Sorunları.....	15
1.6.1. Yoksulluk.....	15
1.6.2. Eğitim.....	16
1.6.3. Sağlık, Rehabilitasyon ve Habilitasyon.....	17
1.6.4. Fiziksel Çevre, Konut ve Ulaşım.....	18
1.6.5. Ayrımcılık.....	18
1.6.6. Çalışma ve İstihdam.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

MUŞ İLİ VE ENGELLİLERİN MUŞ İLİNDEKİ DURUMLARI²¹

2.1. Genel Hatlarıyla Muş	21
2.2. Muş İlının Tarihi.....	21
2.3. Muş İlının Sosyo-Ekonomik Durumu	22

2.4. Muş İli Engelli Durumu.....	22
----------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	24
3.1.1. Cinsiyet Durumu.....	26
3.1.2. Yaş Durumu	26
3.1.3. Engellilik Durumu.....	27
3.1.4. Engellilik Türü.....	27
3.2. Engellilik ve Toplumsal Koşullar.....	26
3.2.1. Engellilik-Cinsiyet İlişkisi.....	28
3.2.2. Engellilik Türü ve Engelliliğin Oluşumu.....	28
3.2.3. Engellilik ve Ayrımcılık.....	29
3.2.4. Engellilik Türü-Ayrımcılığa Uğrama İlişkisi.....	30
3.2.5. Engellilerin En Büyük Sorunu.....	32
3.3. Engellilik ve Kurumsal Faaliyetler.....	33
3.3.1. STK'ların Engellilik Faaliyetleri.....	33
3.3.2. Eğitim ve Sağlık Kurumlarının Durumu.....	33
3.3.3. Kurum ve Kuruluşların Fiziksel Yeterlilikleri	34
3.3.4. Trafik Engeli.....	35
3.3.5. Bakım Ücreti Alma Durumu.....	35
3.3.6. Başka Yerde Yaşama İsteği.....	37
3.3.7. Engellilik ve İstihdam	37
SONUÇ	378
KAYNAKÇA	39

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Muş'ta Engelli Memnuniyet Düzeyinin Araştırılması adlı bu projenin konusu Muş ilinde yaşayan engelli bireylerin devlet kurumlarıyla kurmuş oldukları iletişimin nasıllığını incelemek, kurum ve engelli birey arasında ortaya çıkan sosyolojik dokuyu ortaya çıkarmaktır. Bu çerçevede özellikle şehirleşme ve modern devletin zorunlu kıldığı kurumsal gelişmeler sonucunda engelli bireylerin kurumlarla kurmuş oldukları diyalogların nasıl şekillendiğini ve bu iletişim ağında engelli bireylerin kurumlarla uyum sağlayıp sağlamadıklarını ve bu kurumlara ilişkin bireylerin memnuniyetleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymaktır.

Ayrıca bu temel hedefe bağlı olarak projenin bir takım özel amaçları da şu şekildedir:

1. Muş merkezde engelli bireylerin kamusal hizmetlerden yararlanma düzeyini artırmak.
2. Engelli bireylerin kamu hizmetleri konusundaki memnuniyet ve beklentilerinin belirlemek.
3. Engelli bireylerin özellikle kurumlarla kurmuş oldukları ilişki ağında ihtiyaç ve sorunların ortaya koymak.
4. Engelli bireylere yönelik toplumda ve kamusal alanda bilinçli bir farkındalık kültürü oluşturmak.

2. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışmada, engelli bireylerle resmi kurumlar arasında ortaya çıkan sosyolojik ilişki düzeyi Muş ili özelinde ele alınmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın evreninin engelli bireyler oluşturmaktadır. Bu çalışmada sadece engelli bireylerin durumu tartışmaya açılmaktadır. Engelli bireylerle ilgili kurumların engellilere yönelik tutumlarını ortaya koyamaya yönelik herhangi bir girişimde bulunulmamıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu proje teorik ve uygulama olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde teorik (kavramsal) çerçeve yer almaktadır. Bu bölümde izlenen yöntem, ilgili konunun kavramsal bir şemasını ortaya çıkarmaktır. İkinci bölümde araştırma alanımızın örneklem şehri olan Muş ili hakkında ve Muş'ta yaşayan engelliler hakkında genel bir çerçeve ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise araştırmamızın uygulama bölümünü oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle bu bölümde engelli bireylerle kurumlar arasında ortaya çıkan ilişki boyutu Muş merkezde yaşayan engelli bireylere yönelik bir alan araştırması (anket uygulaması) yapılmış; elde edilen bulgular kurum ve engelli birey arasındaki ilişki düzeyi bağlamında değerlendirilmiştir. Başka bir ifadeyle bu çalışmayla ilgili veriler, engelli bireylere anket formu uygulanarak ve yüz yüze görüşmeler

yapılarak elde edilmiştir. Anketler, *Sevgi Engellileri Derneği* tarafından engelli bireylere elden dağıtılmıştır. Gerekli açıklamalar hem anket formu ile yazılı olarak hem de sözlü olarak yapılmıştır.

Ayrıca bu araştırma da, sahada engelli bireylerle nitel bağlamda değerlendirilebilecek tarzda bire bir görüşmeler yapılmıştır. Önceden tasarlanan sözlü sorular da bireylere yöneltilerek bir takım konulardaki fikirleri alınmıştır. Araştırmada okuma yazması olmayan ya da engelli bireyin kendisi tarafından doldurulamayan anketlerde engelli bireyin yakınından yardım alarak doldurulmuştur. Toplamda 466 Engelli bireyle görüşülmüş ve anket sorularına verdikleri cevaplar SPSS 16.0 programı üzerinden analiz edilmiştir. Her soru kendi alanında bağımsız olarak analiz edilmiştir. Birbirinden farklı bazı sorular kendi aralarında çapraz sorgu yöntemiyle karşılıklı ilişkileri incelenmiş ve anlamlı veriler elde edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Engellilik Kavramı

Engelli kavramı ile ilgili her kurum, kuruluş, yasa ya da yönetmelik kendi amacı ya da çalışma alanına dönük olarak sınırlı, teknik ya da daha genel bir tanım üretmiştir. Bu çeşitlilik engellilerin farklı sosyal politika alanlarına konu olmasıyla ilintilidir. Dolayısıyla denilebilir ki, engellilere yönelik duyarlılık arttıkça, bu duyarlılık çeşitli politika alanlarına yansıtılacak ve özürsüzlüğe yönelik kavram ve tanım çeşitliliği daha da kaçınılmaz olacaktır. Ancak bu durum kavram kargaşası gibi olumsuz bir durumu da beraberinde getirmektedir (Dalbay, 2009; 34).

Marshall'ın hazırlamış olduğu Sosyoloji Sözlüğünde engellilik (özürsüzlük), körlük, felç ya da zihinsel engellilik gibi fiziksel ya da zihinsel işlevlerden birinin ya da birden çoğunun, hastalıktan farklı olarak kalıcı biçimde kaybedilmesi veya eksik olması şeklinde tanımlanmaktadır. Ona göre engelli olmak genellikle damgalayıcı bir niteliğe sahiptir. Dahası engelli ya da özürsüzlü kişiler, koşulları haklarını korumaya elvermediğinden genellikle ek mali ve kişisel desteğe ihtiyaç duyar, ayrıca sosyal güvence ve refah programlarının hazırlanmasında anahtar bir grubu oluştururlar (Marshall, 1999; 573).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) *engelli* kavramını daha geniş bir bakış açısıyla ele almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, engelli kavramını **yeti yitimi** olarak terimleştirmiş ve aşağıdaki gibi özürsüzlük durumlarına dayanan, daha çok sağlık yönüne ağırlık veren bir tanımlama ve sınıflandırmaya gitmiştir.

Yetersizlik (Impairment): Psikolojik, anatomik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki bir eksikliği veya dengesizliği ifade eder.

Özürsüzlük (Disability): Herhangi bir eksiklik sonucu meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumunu ifade eder.

Engellilik (Handicap): Herhangi bir noksanlık veya sakatlık sonucunda, belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı durumu ifade eder (T.C. Başbakanlık, 2009; 74).

Görüldüğü üzere engelliliğin evrensel düzeyde geçerli olabilecek ölçülerde bir tanımını yapmak bir hayli güçtür. Bu yüzden olsa gerek literatürde çok değişik tanımları vardır. Örneğin; *Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesi*'nde kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri her hangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar engelli olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de de çeşitli kurumsal alanlara göre farklılık gösterse de genel olarak TBMM'de yapılan

kanun esas alınarak engellilik kavramının tanımlandığını görüyoruz. Buna göre engellilik kavramı, 5378 sayılı kanunla; doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlanmıştır (Bkz. Resmi Gazete, 10.06.2003) .

Sonuç olarak engelli sözcüğü genelde hareket yeteneği sınırlanmış kişiyi ya da kişileri çağrıştırmaktadır. Hareket yeteneğini sınırlayan nedenler ise doğuştan getirilen doğum sırasında karşılaşılan ya da sonradan yaşanan bir hastalık veya kaza sonucu ortaya çıkan bir noksanlık ya da işlev bozukluğundan olabildiği gibi günlük yaşama katılmayı engelleyen fiziksel işlevlerdeki bir sınırlılık hali olarak da değerlendirilebilir.

1.2. Engelliliğin Sınıflandırılması

Engelli türlerinin sınıflandırılmasına ilişkin çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve T.C. Başbakanlık Engelliler İdaresi Başkanlığı tarafından 2002 yılında yapılan Türkiye Engelliler Araştırmasında, engellilik konusu altı ana başlık altında incelendiği görülmektedir.

- Zihinsel engelliler
- İşitme engelliler
- Konuşma engelliler
- Görme engelliler
- Ortopedik (fiziksel) engelliler
- Diğer engelliler

1.2.1. Zihinsel Engelliler

Zihinsel Engellilik; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında çeşitli nedenlere bağlı olarak gelişimsel dönemde ortaya çıkan, uyumlu davranışlarda görülen yetersizliğe ilaveten dikkat, algılama, bellek ve muhakeme gibi genel zeka fonksiyonları açısından normalin altında olma durumudur. Zihinsel engelli bireyler kişisel bakım, çevreye uyum, dil, iletişim ve duysal motor becerilerinde yaşıtlarına göre geç ve yavaş gelişirler (Savaş, 2013).

1.2.2. İşitme Engelliler

İşitme Engeli: İşitmenin gerçekleşebilmesi sesin olmasına, sesin kulağa ulaşmasına, o esin insan kulağının alabileceği sınırlar içinde olmasına, sesin işitme yolu diye adlandırılan dış, orta ve iç kulak bölümlerini aşarak beyne ulaşmasına, merkezde algılanmasına bağlıdır. İşitme kaybı; doğuştan ya da sonradan oluşan sağlık problemi veya kaza sonucunda işitime yetisinin azalması olarak tanımlanmıştır.

İşitme engelli bireylerde “işitme yolu” olarak tabir edilen sesin takip ettiği yol olan dış, orta ve iç kulak bölümlerini aşarak beyne ulaşması sürecinde bir eksiklik ya da dengesizlik vardır. Bu nedenle işitme engelli birey ya hiç duymaz ya da sesin kaynağı ile arasındaki mesafeye, sesin kaynağının şiddet, tını gibi özelliklerine, arka planda gürültü olup olmamasına bağlı olarak sesi kavramada güçlük çekmektedirler. Kimi işitme engelliler engel düzeylerine uygun olarak kullanmış oldukları işitme cihazları ile işitme kalitesini arttırmaktadırlar. Yalnız bu bireyler sesi, cihazın müsaade ettiği frekans ve şiddette algılayabildikleri için bazı sesleri karıştırmaktadırlar (Girgin, 2003).

1.2.3. Konuşma Engelliler

Konuşma Engeli: Sözel iletişimde farklı seviye ve biçimlerde ortaya çıkan aksaklıklar ve düzensizlikler nedeniyle dili kullanma, konuşmayı edinme ve iletişimdeki güçlüklerin, bireyin eğitim performansı ve sosyal uyumunu olumsuz yönde etkilemesi durumudur. Konuşma, hoş olmayan bir sesle ve yaşına uygun olmayan veya anlaşılmayan bir şekilde yapılır, dolayısıyla normalden çok farklılık gösterir ve dikkati konuşana çeker ise bu durum engelli konuşma olarak kabul edilir. Bu bireyler anlatmak istedikleri konuyu ifade edebilmek için konuşmanın yanında vücut hareketleri ile destekleme ihtiyacı duyarlar (Girgin, 2003).

1.2.4. Görme Engelliler

Görme engelliler hiç görmeyenler (körler) ve az görenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Körlükle az gören arasındaki ayrım için belli ölçütler konulmuştur. Gerekli bütün düzeltmeler yapıldıktan sonra iyi gören gözünde olağan görme gücünün en fazla onda biri bulunan ve görüş açısı yirmi dereceyi geçmeyenlere “kör” denilmektedir. Az görenler, bütün düzeltici tedbirlere rağmen görme gücü 20/70 veya daha az görenler (görme keskinliği 20/70-20/200 arasında olan) ve görme güçlerini öğrenimlerinde kullananlar olarak tanımlanmıştır.

Bu tanımlar bizimle birlikte birçok Batı ülkelerinin kullandığı yasal tanımlardır. Fakat eğitimciler bu tanımların çok sınırlı olduğunu savunmuş; körlük ve az gören kişi için eğitsel tanımlar yapmışlardır. Eğitim açısından kör kişi, görme yetersizliğinden çok ağır derecede etkilenen mutlaka kabartma alfabeye (Braille) ya da konuşan kullanılmasına gereksinim duyan kişidir. Az gören ise, büyütücü araçların yardımıyla ya da büyük puntolu yazılı materyali okuyabilenlerdir.

Görüldüğü üzere eğitsel tanımlar yasal tanımlar kadar kesin ve açık değildir. Bunun sebebi eğitsel değişkenlerin var olmasından ve öğretimde okuma yönteminin vurgulanmış olmasındandır.

1.2.5. Ortopedik (Bedensel) Engelli

Doğum öncesi veya doğum sonrası dönemde herhangi bir nedene bağlı olarak iskelet (kemik), kas ve sinir sistemindeki bozukluklar sonucu, bedensel yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybeden, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük yaşamdaki gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan, bu edenlerle korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiye bedensel engelli; bu duruma yol açan durumlara ise bedensel engelli denir (www.ozelegitimsitesi.com).

1.2.6. Diğer Engelliler

Kalıcı rahatsızlıkları olan ve sürekli bakım ve tedaviye ihtiyaç duyan kişiler ile aşıllar, hamileler ve geçici engelliler bu grupta yer almaktadır (Yıldırım, 2015; 7). Örneğin süregelen hastalıklar bu kategoride yer alır.

1.3. Dünya’da Engelliler

Engellilik kavramı tarihin ilk çağlarından beri bilinmektedir. M.Ö 11. ya da 12. yüzyıla ait olduğu düşünülen ve eğitim kurumu niteliğindeki bir yapıda bulunan şu metin çok dikkat çekicidir. “Bir körle gülüp alay etme. Bir cüceyi aşağılama. Ağır felçli bir insanın durumunu daha da zorlaştırma. Tanrının yarattığı zeka engelli bir insanla alay etme”.

Eski Yunanda ise savaşta yaralanarak engelli olanlara maaş bağlandığını daha sonra bu kuralın tüm engellileri kapsayacak şekilde genişletildiğini öğreniyoruz (Kocaömer, 2015).

Yakın binyılın karanlık çağı olarak bilinen orta çağda insanlar engelli bireyler içinde şeytan olan varlıklar olarak değerlendirmiş ve engelli bireylere nerdeyse yaşam hakkı tanınmamıştır. Doğan engelli çocuklar öldürülerek şeytanın ortadan kaldırıldığı düşünülmüştür. Ortaçağ Avrupa’sında engelli bireyler zorlu yaşam koşullarında yaşarken Asya ve batı Afrika bölgelerinde engelli bireyler İslam dininin hoşgörüsü sayesinde Avrupa’daki emsallerinden daha rahat bir yaşam sürmüşlerdir.

Yeti yitimi sebebiyle hayatlarının tamamında sıkıntılar yaşayan engelli bireylerin kendi kendine yetebilmeleri ve topluma adapte olmayı çok istedikleri bir hedeftir. Topluma adaptasyon konusunda ilk çalışmalar 1550 yılında ıspanyada başlamış. 16. yüzyılda da körlerin eğitim almaları gerektiği fikri ortaya atılmış. İlk olarak 1770 yılında Paris’te işitme engellilere yönelik eğitim veren bir okul kurulmuş, sonrasında 1784 yılında Fransız Profosör Valantin Hauy Paris’te bir görme engelliler okulu kurmuştur. Bu okullar engelli bireylerin eğitimi için açılan ilk okul olma özelliğinin yanında engelli bireylerin engelleri ile birlikte toplumun bir parçası olduğu olgusunu topluma öğretme açısından büyük bir adım olmuştur (Kocaömer, 2015).

Genel hatlarıyla değinmeye çalıştığımız engelli bireylerin tarihi, göstermiştir ki sürekli sıkıntılar çekmişlerdir. Son yüz yılda da olağan sıkıntılarının yanında birde dış faktörlerden gelen

sıkıntılara göğüs germek zorunda kalmışlardır. Yakın tarihte engelli bireyleri anlama konusunda tüm dünyada bir farkındalık başlamış ve bu konuda birçok çalışma yapılmıştır. Başta *Dünya Sağlık Örgütü* (WHO), *Birleşmiş Milletler* (BM), hükümetler, sivil toplum kuruluşları bu çalışmaları yapan başlıca kuruluşlardır. Bu çalışmaların çok geniş çerçeveli olduğunu söyleyebiliriz. Toplam nüfus içindeki oran, eğitim durumları, engel sınıfı, engel oranları, topluma adaptasyon yöntemleri, fakirlikle mücadele yolları, dışlanmışlığın ortadan kaldırılması vb. birçok alanda bu çalışmalar yapılmıştır (WHO, 2011).

Bugün dünyada yaklaşık 500 milyon "engelli" insan bulunduğu ve bu insanların yaklaşık %80 kadarının Çin ya da Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşadığı tahmin edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, gelişmekte olan ülkelerde görülen "muzmin hastalıkların ve kalıcı sakatlıkların" ana nedeninin yoksulluk, yetersiz sağlık teşkilatlanması, dengesiz beslenme ve kötü barınma koşulları olduğunu ileri sürmektedir. Öte yandan gelişmiş Batılı ülkeler için sıradan durumlar olan kemik kırılması gibi yaralanmalar, bu olanaklara sahip olmayan gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla kalıcı sakatlıklara neden olmaktadır (Giddens, 2008; 332). Ayrıca gelişmiş ülkelerin çoğunda hükümetlerin engelliler için ayırdığı bütçe, işsizlik tazminatı için ayırdığı bütçeden daha yüksektir. Buna rağmen engelliler gelişmiş ülkelerde yaşayan en mağdur durumdaki gruplar arasında yer almaktadırlar. Sakatlığı olan insanların çoğu gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır (Giddens, 2008; 334).

Yapılan araştırmalara göre dünyadaki sakatlıkların yarısının önlenebilir olduğu dillendirilmekte ve bu konuda yapılması gerekenin yoksullukla savaşmayı, dengesiz beslenmeyi ortadan kaldırmayı, temiz içme suyu sağlamayı ve kazaları önlemek amacıyla çalışma şartlarını iyileştirmeyi hedefleyen bir siyaset gütmek olduğu ileri sürülmektedir. Neticede yoksulluk gelişmekte olan ülkelerde sakatlanmaların artmasına ve engelliliğin bu ülkelerde Batı'dakinden çok daha farklı biçimde deneyimlenmesine neden olmaktadır (Giddens, 2008; 333).

Engelli bireylerle ilgili ilk kapsamlı adım 9 Aralık 1975 tarihli "BM Engelli Hakları Bildirisi"nde yer alan kısımlardır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3447 numaralı 13 maddelik bildirisinde; engelliliğin tanımı yapılmış, ayırım gözetmeksizin bütün engellilerin aynı haklara sahip olduğu vurgulanmış, engellilerin tedavi haklarına değinilmiş ve engellileri yıpratmak söylemlerin yasalarla engellenmesi gerekliliği ülkelere öneri niteliğinde sunulmuştur. Daha sonra 2006 yılında *Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi* (CRPD) kabul edilmiştir. Bu sözleşmenin amacı "tüm engelli insanların temel özgürlüklerden ve bütün insan haklarından tam ve eşit bir şekilde faydalanmasını teşvik etmek, sağlamak, korumak ve insan olmaktan ileri gelen haysiyetlerine yönelik saygıyı arttırmaktır". Bu, dünya çapında engelliliğe yönelik anlayışta ve verilen tepkilerde büyük bir değişimi ortaya koymuştur (WHO, 2011).

Birleşmiş Milletlere bağlı tüm ülkelerde engelli bireylere yönelik yapılacak kanun ve yönetmeliklerde kaynak niteliği taşıyan bu sözleşme, engelli bireylerin yaşamını kolaylaştırma açısından olumlu karşılanmıştır. Her ne kadar Dünya Sağlık Örgütü ya da Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar bu çalışmaları yapsa da; engelli bireylerin sorunlarının en kolay çözüm yolu yerelde yapılacak araştırmalardır. Çünkü engelli bireylerin dışsal sorunlarının temeli yapısal, kültürel ve sosyolojiktir. Bu sorunların çözümünde ancak yerelde yapılacak çalışmalarla istenilen sonuç elde edilir.

1.4. Türkiye’de Engelliler

Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de engelli bireyler toplumun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Son rakamlar, ülkemizde 8,5 milyona yakın engelli vatandaşımız olduğunu göstermektedir. Toplumun, böylesi yüksek bir oranda içinde barındırdığı bu bireylerimiz de, elbette, tüm diğer bireylerle eşit haklara sahip olmalıdırlar. Engelli meselesi, sadece bir sağduyu değil, aynı zamanda bir hak ve adalet meselesidir. Engelli insanlarımız da, eşit muamele, itibar, yaşamlarını bağımsız idame ettirme ve toplumun bir parçası olma gibi haklara sahip olmalıdırlar.

Bu bağlamda, engelli vatandaşlarımızın, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama entegrasyonunun sağlanması amacıyla, yetkili kurumların yenilikçi yaklaşımlar doğrultusunda çalışmalarda bulunması gerekmektedir. Engelli vatandaşların, hayata sarılmaları ve geleceğe güvenle bakmaları ancak bu sayede olacaktır. 2005 yılında çıkartılmış olan engelliler kanunu, bu çerçevede, oldukça önemli bir adım olmuştur ve Türkiye’deki engellilerin sosyal haklardan ve hizmetlerden yararlanma kapsamını ciddi manada genişletmiştir. Yine de engelliler için yasa koyucunun sağlamış olduğu bu kolaylıklar yeterli olmadığı gibi ahlaki ve vicdani bir görev olarak, toplumumuzu bu konuda bilinçlendirip, engelli bireylere karşı bulunulan önyargılardan arındırmak gerekmektedir. Bunun yanı sıra, engellilerin yaşam kalitelerini yükseltmek adına eğitim, işgücü, sağlık, erişebilirlik gibi birçok konuda olumsuzluklar giderilmeli ve kendilerine pozitif ayrımcılık uygulanmalıdır.

Ülkemizde engelli hakları konusunda yapılan hukuki düzenlemeler gelişmiş ülkelere göre daha geç başlamıştır. Ülkemizde engellilere yönelik ilk somut adım 1955 yılında Ankara’da kurulan Psikolojik Servis Merkezi’dir. Buralarda sorunlu öğrencilere özel sınıflar açılmış ve özel olarak bu çocukların üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalar bu günde hizmet veren rehabilitasyon merkezlerinin temelini atmıştır. Bu girişimden sonra engellileri eğitim sisteminin bir parçası haline getirecek olan 1961 tarihli “İlköğretim ve Eğitim Kanunu” yayınlanmıştır. Bu kanunun 12. Maddesinde “mecburi ilköğretim çağında bulundukları halde zihnen, bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan özürlü olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır” hükmü yer almıştır. Bu tarihten sonra aşamalı olarak birçok yasa çıkarılmış ve engellilerin toplum içinde yer almasını

sağlayacak girişimler ardı ardına gelmiştir. Bu gün görüldüğü üzere engellilerin eğitimiyle ilgili çalışmalar akademik düzeye yükselmiş ve ilgili bölümler açılmaya başlanmıştır (Türkmen, 2015).

Ayrıca engellilere pozitif ayrımcılık bağlamın da, yasa koyucu tarafından engelli hakları adı altında toplayabileceğimiz bir takım haklar tanımıştır. Engelli hakları, mevcut engel durumu nedeniyle engellilerin, engelsiz bireyler gibi eşit haklara erişiminin sağlanması için engellilere verilen pozitif ayrımcılık sağlayan haklara verilen genel addır. Türkiye’de 3 Mayıs 2013 tarihli resmi gazete uyarınca, daha önceki bazı resmi tanımlarda geçen; özürlü, sakat veya çürük gibi ibareler yerine *engelli* ibaresinin kullanılması kanuna bağlanmıştır.

Bu çerçevede engellilerle ilgili verilen çeşitli haklar:

Çevresel mimari erişim hakkı: Belediyeler 572 sayılı kanun hükmünde kararname gereğince engellilere uygun düzenlemeleri standartlara uygun olarak yapmak zorundadır. İmar Mevzuatına ulaşılabilirlikle (fiziksel engellerin kaldırılmasıyla) ilgili hükümler eklenmiştir. Buna göre, kaldırımlar, yaya yolları, konutlar ve umumi binalar engellilerin ulaşılabilirliğine uygun olarak yapılmak durumundadır.

Ulaşım hakkı: Toplu taşımada engellilere bir takım indirimler uygulanmaktadır. Belediyeler ve belediyelerin kurdukları birlik, müessese ve işletmeler otobüs benzeri karayolu üzerinden yapılan toplu taşıma araçlarında, %40 oranında engelli olduğunu belgeleyen kişiler üzerinden %30 indirim uygulamak zorundadır. Demiryolu ulaşımında %40 ve üzeri engellilere %50, %50 ve üzeri ağır engellilerden iste ücret talep edilmez. Bazı havayolu şirketleri de, engelli yolculara indirim uygulamaktadır.

Engelliler için özel araçlar: Ortopedik engelliler için araç alımlarında yasal kolaylıklar da sağlanmaktadır. Günlük ulaşımında engellinin ulaşım ihtiyacı için ithal edilen araçlardan hiçbir şekilde gümrük vergisi talep edilemez.

Engellinin eğitim ve kültür hakkı: Ortaöğretimde, işitme engelli öğrenciler meslek liselerine sınavsız yerleştirilebilmektedir. Yüksek eğitim kurumuna girmeye hak kazanan öğrenciler, valilik bünyesindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’ndan Başbakanlık Bursu ve yardımcı ders araç gereçlerin temini konusunda destek alabilir. Kredi ve Yurtlar Kurumu, %40 ve üzerinde engelli olduğunu belgeleyen öğrencilere öncelik tanır ve harç üzerinden %50 indirim yapar.

İletişim Hakkı: Özel iletişim vergileri ilgili kanunun maddesi gereği engellilerden talep edilmez bu sayede özel hizmet veren firmalar %50 ye varan indirimler yapabilmektedirler.

İş ve İstihdam: 3 Ekim 2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik gereği tüm kamu kurum ve kuruluşlarına özürlü memur alımları ÖMSS (Özürlü Memur Seçme Sınavı) ve lise mezunu olamamış adaylar için kura sistemi ile atamalar yapılacaktır.

Erken ve Malulen Emeklilik Hakkı: Çalışabilir durumda olan engellinin fiziki ve fizyolojik niteliklerine bağlı olarak verilen sağlık raporundaki iş yapabilir % oranına teke bulan engellinin fiziki iş yapabilme kapasitesinin yanı sıra fizyolojik mukabili yeti oranında malulen erken emekli olabilmesi sağlanmaktadır.

Özürlülerin her yaş grubunda farklı gereksinimleri olmaktadır. Genel bir perspektifle bakıldığında çocukluk döneminde erken tanı ve tedavi, ardından eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, arkasından da işe yerleştirme gelmektedir. Özürlülerin yarısının 34 yaşından küçük olması bu gereksinimlerinin karşılanması için ciddi çabalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre engelli gurubun ortanca (medyan yaş) yaşı, ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerde yaklaşık %34, süreğen hastalığı olanlar için yaklaşık %49'dur. Ortanca yaş toplam nüfus için ise yaklaşık %26'dır. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli nüfus, toplam nüfustan daha yaşlı bir nüfus yapısına sahip iken süreğen hastalığı olanların ise en yaşlı nüfus yapısına sahip olduğu görülmektedir.

Ülkemizde doğumda yaşam beklentisi kadınlarda %70, erkeklerde %66 yıldır. Genel olarak orta yaşa gelindiğinde eğitim ve işle ilgili sorunların çözümlenmiş ve üretken döneme geçilmiş olması istenir. Özürlülerin her yaş grubunda farklı gereksinimleri olmaktadır. Genel bir perspektifle bakıldığında çocukluk döneminde erken tanı ve tedavi, ardından eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, arkasından da işe yerleştirme gelmektedir. Özürlülerin yarısının 34 yaşından küçük olması bu gereksinimlerinin karşılanması için ciddi çabalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Öztürk, 2009).

Sonuç olarak engelliğin Türkiye'deki durumuna genel olarak baktığımızda 2010 yılında TÜİK tarafından yapılan Özürlülerin Sorun ve Beklentileri isimli araştırmaya göre, "Ulusal Özürlüler Veri Tabanına kayıtlı olan özürlülerin, % 58,6'sı erkek, % 41,4'ü kadındır. Yerleşim yerine göre, % 62,4'ü kentte, % 37,6'sı kırdaki yaşamaktadır. %20-%39 arası özür oranına sahip olanlar % 15,2'dir. %40 - %69 arası ile % 70 ve üstü özür oranına sahip olanlar % 42,4'tür. Kayıtlı özürlülerin % 4,9'u 0-6 yaş grubu, % 16,2'si 7-14 yaş grubu, % 17,2'si 15-24 yaş grubu, % 27,7'si 25-44 yaş grubu, % 18,9'u 45 64 yaş grubu, % 15,2'si 65 ve üzeri yaş grubundadır. Kayıtlı özürlülerin % 29,2'si zihinsel özürlüler, % 25,6'sı süreğen hastalığı olan özürlüler, % 8,8'i ortopedik özürlüler, % 8,4'ü görme özürlüler, % 5,9'u işitme özürlüler, % 3,9'u ruhsal ve duygusal özürlüler, % 0,2'si dil ve konuşma özürlüler ve % 18'i birden fazla özre sahip olanlardır" (TÜİK, 2010: 2).

1.5. Engellilere Yönelik Kurumlaşmalar

Özürlülere yönelik politikaların belirlenip uygulanması ve yetkilerin dağıtımı doğal olarak kurumlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu kurumlar, merkezi kurumlar ve yerelde de belediyelerdir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları da kurumlaşmanın diğer bir boyutunu oluşturur. Türkiye’de kurumlaşma anlamında yüksek bir rakama ulaşıldığı söylenebilir. Eğitim, sağlık, sosyal, ekonomik olmak üzere her biri kendi alanında faaliyet gösteren ve sayısal grafiği her geçen gün artan kurumlar, kurumsallaşmanın nicel göstergesi anlamında sevindiricidir. Ancak kurumların etkinliği, işlerliği, koordinasyonu, denetimi, mevzuatları gibi nitelik yönünden henüz yeterli düzeyde oldukları söylenemeyeceği gibi bunun için uzunca bir zamana ihtiyaç oldu da belirtilmelidir. Kurumların islerliğini ve niteliğini arttırmaya yönelik ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanmasında etkin rol alacağı öngörülen Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın kurulması ise bu konuda atılmış önemli bir adım olarak kabul edilebilir.

1.6. Türkiye’de Engelli Sorunları

Türkiye’de engellilerle ilgili birçok gelişme yaşanılmasına rağmen hala istenilen düzeye erişilmemiştir. Ülkemizde engelliler arasında görülen önemli bazı sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Yoksulluk, eğitim, sağlık, rehabilitasyon, fiziksel çevre, konut, ulaşım, ayrımcılık, çalışma ve istihdam. Bu sorunlar aynı zamanda engelli vatandaşlarımızın toplumla bütünleşmelerinin önündeki engellerdir diyebiliriz. Burada genel olarak bu sıkıntılar üzerinde durulacaktır.

1.6.1. Yoksulluk

Engellilerin genel olarak toplumla bütünleşmesinin önündeki engellerden birisi ve belki de en önemlisi yoksulluktur. Yapılan araştırmalar, dünyanın her yerinde engellilerin çok büyük çoğunluğunun toplumun yoksul kesimlerinden geldiğini ve yoksulluk içinde yaşadıklarını göstermektedir. Bu tespit gelişmiş/endüstrileşmiş ülkeler için de geçerlidir. Kuşkusuz bu durum bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde çok daha çarpıcı ve dramatik yönleriyle yaşanmaktadır. Yukarıda sayılan engellilik nedenleri çoğunlukla yoksul kesimler arasında geçerlilik kazanmaktadır. Ayrıca engellilik işsizliğin de başlıca nedenleri arasında sayıldığı için bu iki olgu arasında bir neden sonuç bağlantısı bulunduğu söylenebilir (<http://www.golbasi.bel.tr>)

Bu durum bize göstermektedir ki engellilerin topluma kazandırılmalarının önündeki en ciddi sorunlardan birisi, içinden geldikleri sosyo-ekonomik kesimin bir bütün olarak yaşadığı yoksulluk sorunu ve gelir dağılımı sorunudur. Neticede yoksul bir tabakadan gelen engelliler, yoksulluğu üreten başka sebeplerle de bir arada yaşadıklarından dolayı, onlar için yoksulluk adeta bir kısır döngüye dönüşebilmektedir. Bu, onların toplumla bütünleşmelerinin önündeki en ciddi engeldir. Engellilerin kendi kendilerine yeterli olabilmesi için meslek edindirilmeleri ve işe yerleştirilmeleri

önemle vurgulanmaktadır. Asıl olan engelli de olsa her bireyin topluma çalışarak üretken bir birey olarak katılmasıdır (Karataş, 2002).

1.6.2. Eğitim

Engellilerin toplumla bütünleşmesinin önündeki bir diğer engel de eğitim konusunda karşılaştıkları sorunlardır. Tüm ülkelerde eğitim sistemi, öncelikle, nüfusun engelli olmayan kesimi için planlanıp uygulanmaktadır. Böylece daha en baştan eğitim sistemi, engellileri dışlayan bir anlayışa sahip olmakta; daha sonra da engellileri eğitim sistemiyle bütünleştirecek çeşitli programlar geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Aslında bilinçli ya da bilinçsiz gelişen bu dışlayıcı tavır, diğer konular için de söylenebilir. Bir yandan çeşitli konularda engellileri dışlayan süreç devam derken, bir yandan da onları toplumla bütünleştirme çabası, ne yazık ki birbiriyle çelişen iki süreç olduğu için, çok da başarılı olamamaktadır. Engellilerin eğitimi ile ilgili programların farklı oluşu bu ayrımın nedeni olarak gösterilebilmektedir. Oysa bu yalnızca engelliler için değil her insanın eğitiminde geçerli bir durumdur. Çağdaş eğitim anlayışında, eğitimin odağında, engelli olsun olmasın, insan, insanın özellikleri ve gereksinimleri yer alır.

Eğitim mevzusu söz konusu olduğunda çokça ihmal edilen konulardan biri engelli çocukların okul öncesi eğitimidir. Ayrıca yetişkin engelliler için örgün ve yaygın eğitim olanakları da son derece sınırlıdır. Bu nedenle öncelikle eğitim alt yapısının nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi ve engellilerin gereksinimlerini karşılayacak bir düzeye eriştirilmesi gerekir.

Engellilerin eğitiminde sorumluluk alacak meslek elemanlarının yeterli sayıda ve donanımda yetiştirilmeleri gerekir. Öte yandan eğitim kurumlarının engellilerin de varlığını hesaba katacak fiziksel düzenlemelere sahip olması, bu kurumlara kolay ulaşım için gerekli önlemlerin alınması, engellilerin özel eğitimi için gerekli ders araç ve gereçlerinin hazırlanması gibi konular engellilerin toplumla bütünleşmelerinin önünde ciddi sıkıntılar yaratmaya devam etmektedir. Engellilerin engel durumlarını hesaba katacak özel ölçme değerlendirme yöntemlerinin ayrıca geliştirilmesi gereklidir. Müfredat programları, engel türleri ve dereceleri ile engellilerin kişisel özellikleri ve gereksinimleri de dikkate alınacak şekilde esnek hazırlanmalıdır. Engellilerin eğitiminde görevli meslek elemanlarının meslek/hizmet içi eğitimlerine de gereken önem verilmelidir. Engellilerin eğitiminde çağdaş bir yaklaşım olarak kabul edilen "kaynaştırılmış eğitim" gerekli alt yapı eksiklikleri giderilerek yaygın bir şekilde uygulanmalıdır (<http://www.golbasi.bel.tr>).

Engelliler eğitim sisteminin dışında kalıp eğitilemeyince, bu durum pek çok başka sorunu da beraberinde getirmektedir. İnsan yaşamında bazı sorunlar, bazı konular vardır ki gerek pek çok sorunun üretilmesinde, gerekse pek çok sorunun çözümünde adeta bir anahtar rolü oynamaktadır. Eğitim de onlardan birisidir. O nedenle engellilerin eğitim sorunlarına gerekli önem ve ağırlık verilmelidir (Karataş, 2012).

1.6.3. Sağlık, Rehabilitasyon ve Habilitasyon

Rehabilitasyon ve araç-gereç gereksiniminin yeterince karşılanamaması da engellilerin toplumla bütünleştirilmesinin önündeki en büyük engellerden birisidir. Bilindiği gibi rehabilitasyon çok genel olarak, yitirilen bir yeteneğin yeniden kazandırılması, yerine başka bir yeteneğin “ikame edilmesi” demektir. Her hangi bir sebeple engelli hale gelen birey önceden var olan işini artık yapamıyorsa ya o işi yapabilmek için "yeniden yeten eklendirilmesi ve rehabilite edilmesi" gerekmektedir ya da bu işi yapmak artık olanaklı değilse, yapabileceği yeni bir iş için beceri kazanması gerekmektedir. Böyle bir rehabilitasyon sürecinden geçmemiş olan birey, topluma ve içinde yaşadığı aileye yük olmaktan kurtulamayacaktır. Engellilerin engelleriyle bağlantılı bir eğitim ve rehabilitasyon olanağından yararlanmasa, onları toplumsal yaşamla bütünleştiren en önemli etkidir. Oysa bu gün, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre az çok fark etse de, engellilerin ezici bir çoğunluğu bu olanaklardan yararlanamamaktadır (<http://www.golbasi.bel.tr>).

Engelliler için geliştirilecek rehabilitasyon programlarına katılım konusunda da eşitlik ilkesi en önemli rehber durumundadır. Programlar engellilerin, ailelerinin ve örgütlenmelerinin katılımı ile geliştirilmeli; nitelik ve nicelik yönden engellilerin gereksinimlerini karşılayacak yeterlikte olmasına özen gösterilmelidir. Eşitlik ilkesi gereği, birden çok özrü bulunanlar ihmal edilmemelidir. Rehabilitasyon programının kapsamında eğitim, danışmanlık, bireysel kapasitenin artırılması, değerlendirme, rehberlik gibi konular yer almaktadır. Hedef kitlesi ise engellilerin yanı sıra aileleri, ilgili kuruluşların çalışanları, toplum, ilgili meslek elemanları ve medya yer almaktadır.

Uygulanan rehabilitasyon programlarının değerlendirilmesinde engellilerin, ailelerinin ve örgütlerinin görüşlerine Önem verilmelidir. Ayrıca her engel kümesinde yer alan bireylerin gereksinim duydukları kimi araç gereçler vardır ki bunlar engelliler için son derece önemlidir, yaşamlarının adeta bir parçası gibidir. Bu araç gereçler engellinin hareket yeteneğini artırıcı özelliklere sahiptir. Bu da toplumla daha çok bütünleşme demektir. Yoksulluk ve işsizliğin en yaygın olduğu toplumsal kesimin engelliler olduğu düşünülürse, özellikle sosyal güvenlik ve sosyal refah hizmetlerinin yetersiz olduğu ülkelerde engellinin bu tip araç gereçlere kolaylıkla ulaşması beklenemez.

Engellilerin onurlu bir yaşam sürebilmeleri için kendi kendilerine yeten bireyler olmalarının önemi tartışılmayacak kadar gereklidir. Bu bağlamda kamusal yardımlardan yararlanmak konusunda tam bir eşitlik olmalıdır. Engellilere gereksinim duydukları araçlar, ücretsiz ya da çok ucuza verilmelidir. Engellilerin gereksinim duydukları özel araçların geliştirilmesi konusunda AR-GE araştırmalarının desteklenmesi, araçların üretimi ve ithalinde kolaylıklar sağlanması gerekir. En önemlisi engellilerin bu araçlara kolaylıkla ulaşabilir olması sağlanmalıdır. Bu araçların üretimi ve dağıtımında tüm engel kümelerinin ve her engelli bireyin gereksinimleri özel olarak dikkate

alınmalıdır. Engellilerin yaşamlarını kolaylaştırmak üzere tasarlanmış bu araçlar, onların toplumsal yaşama katılmalarını maksimize edecektir (www.sosyalhizmetuzmanı.org).

1.6.4. Fiziksel Çevre, Konut ve Ulaşım

Engellilerin topluma katılmalarının önündeki en büyük engellerden biri de *ulaşım, fiziksel çevre ve konut* sorunudur. Engellilerin içinde yaşadıkları fiziksel çevre, sahip oldukları fiziksel işlev bozuklukları ya da yetersizlikleri ve bunun yol açtığı sınırlamalar yüzünden büyük önem taşımaktadır. Eğitim konusunda belirttiğimiz gibi, toplumu tasarlarken, bir toplum modeli ortaya koyarken, içinde yaşanılan fiziksel çevreyi de o toplumun içinde yaşayan herkesi düşünerek tasarlamak gerekir. Yaşanılan konuttan tüm kamusal yaşam alanlarına ve ulaşım araçlarına kadar tüm çevresel unsurların engellilerin özellikleri ve gereksinimleri dikkate alınarak tasarlanmadığı bir gerçektir. Yollar, kaldırımlar, kamu binaları, parklar ve bahçeler, okullar, içinde yaşanılan konutlar, ulaşım araçları ve bunun gibi daha birçok fiziksel çevre unsuru, engellilerin topluma katılmasının önünde ciddi birer engel oluşturmaktadır. Böylece sahip olduğu engeli nedeniyle hareket yeteneği sınırlanmış insanların bu ve benzeri sebeplerle yaşadıkları sınırlama daha da pekişmektedir. Bunun anlamı Hareket yeteneği sınırlanan bireyin toplumsal yaşamdan dışlanmasıdır. Oysa bütün bunlar, engellilerin topluma katılmasını, toplumla bütünleşmesini kolaylaştıracak bir biçimde tasarlanabilir ve geliştirilebilir (<http://www.golbasi.bel.tr>).

Fiziksel çevre koşullarının engellilerin yaşamını kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesi, eşit katılım açısından yaşamsal değerinde kabul edilmektedir. Fiziksel çevrenin yapılandırılmasında sorumlu kişi ve kuruluşların engelli kişiler konusunda bilgili, bilinçli ve duyarlı davranmaları sağlanmalıdır. Bu amaçla fiziksel çevrenin tasarlanması ve yapılandırılması süreçlerinde engellilerin, ailelerinin ve örgütlerinin katılımı konusu büyük önem taşımaktadır (www.sosyalhizmetuzmanı.org).

1.6.5. Ayrımcılık

Türk Dil Kurumunun 1983 yılında yayınladığı Türkçe Sözlükte 'ayrım yapma'yı "eşit davranışta bulunmamak, fark gözetmek" şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı sözlükte 'dışlamak' sözcüğü "bir kimse ya da bir toplumun, bir kimseyi, bir durumu, bir düşünce vb.yi yok sayması, ilgilenmemesi" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca ayrımcılık hakkında "ırkı, dini, bir siyasi inancı, cinsiyeti, sosyal konumu ve benzeri etkenlerden dolayı sosyal bir gruba, öteki topluluklardan ayırarak onu aşağılama, ona düşmanca davranma tutumu, eğilimi" ya da "bir toplulukta ırkı, cinsiyeti, toplumsal konumu ya da dini nedeniyle ötekilerden ayrılan bir gruba ayrımlı (çoğunlukla kötü) davranma olgusu" gibi tanımlar vardır (<http://www.golbasi.bel.tr>).

Ayrımcılık toplumsal yaşamın tüm alanlarında rastlanan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok farklı nedenlere bağlı olarak ve farklı görünümde içerisinde yaşanan ayrımcılığın temelinde "ben ve öteki" ayrımı yatmaktadır. Benden/bizden farklı olan, yani bize benzemeyen

ötekidir. Ötekileri tanımlarken çok farklı nitelikler, cinsiyet, etnik köken, inanç, fiziksel özellikler, yerleşim birimi vb. kullanılabilmektedir. Hangi niteliğe yöneldiğinize bağlı olarak gelişen ayrımcılık değişik tehlikeler yaratmaktadır.

Farklılıklar, özünde yadırganacak durumlar değildir. Çünkü farklılık, biz insanların doğasında var. Bu fark yalnızca engelli olmakla sınırlı değil; pek çok açıdan birbirimizden farklıyız. Hepimizin farklı özellikleri, farklı gereksinimleri var. Güçlerimiz de zayıflıklarımız da farklı. Bu yüzden hepimizin içinde yaşadığı toplum, birkaç kişinin ya da belirli bir kesimin özellikleri temel alınarak şekillendirilemez. Engelli bireylerin ihtiyaçları en az engelli olmayan insanların ihtiyaçları kadar, toplumun düzenlenmesini etkilemeli. Bu da onların özel bakım isteginden değil, onlar da herkes gibi toplumun bir parçası olduğundan yapılmalıdır. Bundan dolayı, bir toplum yapılandırırken engelli bireylerin de ihtiyaçları mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Herkes, yaptığı hizmetlerden, engelli bireylerin de yararlanmasını sağlamaktan sorumludur. Bu sorumluluk herkesindir, Bu sorumluluk doğal ve sürekli bir sorumluluk olarak algılanmadıkça, yerine getirilemez. Herkesi içine alan, herkese açık bir toplum anlayışı içinde sorunlara eğilmedikçe, gerçekçi, geçerli, kalıcı, çözümler üretilemez.

Engelli bireylere yönelik ayrımcı uygulamaların dünü oldukça eskilere dayanmaktadır. Toplum içerisinde eşitsiz uygulamalar tarihsel bir olgudur. Zaman içerisinde ayrımcı tutum ve davranışlar, toplumun tüm hücrelerine sinmiş ve yaşamın neredeyse ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Engelli bireylerin karşılaştığı "engelin" temelinde, sahip olunan "engel" değil; engelin yarattığı farklılığı bahane eden toplumun, engelli bireye karşı geliştirdiği "engelleyici tutumlar" yatmaktadır.

Ayrıca engellilerin kendileri de, sahip oldukları farklılığı, farklı davranmanın ve kendilerine farklı davranılmasının haklı bir gerekçesi sayarak (zaman zaman bunu bir kazanç sayarak) ayrımcı uygulamaları pekiştirecek tutum ve davranışlar içerisinde olabilmektedirler. Engelli - toplum ilişkisi içerisinde karşılıklı beslenen bir olgu olarak benimsenip içselleştirilen ayrımcı uygulamalar, ciddi bir itirazla karşılaşmadan, zamanla, yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Engelli bireyin bilinci, kendilik algısı da ayrımcılığı besleyen unsurlar içerebilmektedir. Bu anlamda engelli bireyi kendisinden gelecek ayrımcılığa karşı da korumak gerekmektedir (Karataş, www.sosyalhizmet.org).

1.6.6. Çalışma ve İstihdam

Engellilerin toplumla bütünleşmesinin önündeki en önemli engel ise istihdam sorunudur. Çalışmanın gerek bireysel gerekse toplumsal refahın sağlanmasındaki önemi tartışmasız benimsenmektedir. Çalışmayı Özendirmenin hem bireysel hem de toplumsal açıdan sayısız; yararı olduğu söylenebilir. Öte yandan çağdaş anlayışın bir gereği olarak "çalışmak ve işsizlikten korunmak" bir insan hakkı olarak da değerlendirilmektedir.

Her insanın yapabileceği bir iş vardır ve engelliler de fiziksel ve ruhsal işlevlerinde bir bozulma ya da eksiklik olsa bile, onların bu niteliklerini dikkate alan uygun bir eğitim ve rehabilitasyondan geçirildikleri zaman çalışabilirler, üretime katılabilirler. Çalışmanın, kültürün önemli bir parçası sayıldığı toplumlarda, herkes gibi engelliler de çalışmaya/üretmeye isteklidirler. Engellilerin istihdam sorununun neden kaynaklandığına bakarsak, bunun için çok fazla neden sayabiliriz. Öncelikle, engelli kişinin, engelinin niteliğinden dolayı istihdam edilememesi, işte burada, bir işveren engelli kişiyi işe alacağı zaman, öncelikle özür oranı en az olanı veya iş konusunda nitelik olarak en verim alabileceği kişiyi seçiyor. Bu durumda, engeli fazla olan kişilerin iş bulma olanağını, bir noktada azaltıyor. Eğitim ve beceri olarak, en iyi olan engelliler tercih nedeni olabiliyor. Bir ilkokul mezunu kişiyle, üniversite mezunu olan kişi istihdam konusunda eşit orantıda değildir.

Engelli kişinin kendisine olan özgüveni ve çalışma isteği de çok önemlidir. Kendisine güvenemeyen bir kişi başarılı olamaz. Her şeyden önce kişinin kendi çalışma isteği de olmalıdır. Bu konuda güven eksikliğinin nedeniyle, engelli kişide çalışma isteği olmayabilir.

Yapılacak işin niteliği engelli için önemlidir. Engeline uygun işlerin olması gerekmektedir. Bunu her zaman için bulamaması da bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. İşyerinin engelliye uygun halde olmaması, engelliden istediği verimi alamamak da yine bu etkenler arasındadır.

Aile ve çevrenin yeterli desteklerinin olmaması, meslek edindirme kurslarının yeterli olmaması, istihdamın önündeki engellerdendir. Bununla beraber kanunların yetersiz olması, denetimdeki eksikliğin de büyük bir sorun olduğu bilinmektedir.

Engelli bireylerin istihdam sorununun çözümü için; Öncelikle engellilere yönelik, bilgi ve becerilerini tam manasıyla ortaya koyabilecekleri, uygulamalı meslek edindirme kursları düzenlemektir. Bu kursları sadece düzenleyerek, kurs bitiminde bir sertifika verilerek, yine işsizliğe devam edilmemesi için, bu kursların sonunda engellileri istihdam edecek işyerlerini, gerekirse devlet eliyle kurmaktır. Kamu ve özel sektörde, özürlü kontenjan açıklarının tamamı doldurulmalıdır. Aynı zamanda Engelli kontenjanını boş olarak bulunduran işverene verilecek ceza miktarları en azami bir şekilde artırılmalıdır. Devletin bu konudaki denetim mekanizması daha da sıkılaştırılarak, engelli insanların istihdamı artırılabilir. Engelli istihdam eden işyerlerinde engellilere yönelik gerekli düzenlemeler sağlanarak uygun çalışma ortamının sağlanması da, engelli kişilerin işyerlerinde daha verimli olabilmeleri ve işyerinde daha aktif olmalarını sağlayacaktır. Engellilerin eğitim seviyelerini yükseltmeleri için engellilere uygun koşullarda okulları daha da çoğaltılarak, engellilerin daha iyi bir eğitim alabilmesi çok önemlidir. Çünkü eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik rakamları düşmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

MUŞ İLİ VE ENGELLİLERİN MUŞ İLİNDEKİ DURUMLARI

2.1. Genel Hatlarıyla Muş

Coğrafi konumu :	İlimiz Doğu Anadolu Bölgesi'ndedir. Ağrı, Bitlis, Bingöl, Erzurum, Diyarbakır ve Batman olmak üzere 6 il'e sınırdır ve bu yönüyle Doğu Anadolu'da önemli bir ulaşım noktasıdır.
Toplam Nüfus :	414.706
Toplam yerleşim Yeri Sayısı :	6 ilçe, 22 belde, 359 köy ve 186 mezra
Toplam Arazi miktarı :	819 551 hektar
Arazi Kullanım Durumu :	%42 tarım alanı, %46 çayır-mera, %7 orman, %5 tarım dışı
Statüsü :	Kalkınmada öncelikli iller arasındadır.
Temel tarımsal ürünler :	Yem bitkileri, tütün, şeker pancarı, lahana, kavun-karpuz, sebze, üzüm, patates, canlı hayvan ve hayvansal ürünler
Temel Sanayi Alanları :	Madencilik (çimento, barit, mermer, tuğla, doğal yapı taşları), gıda, mobilya, tekstil, inşaat, metal
Önemli Coğrafi Unsurları :	Muş Ovası, Murat ve Karasu nehirleri, Hamurpet krater gölleri, Alparslan I Barajı
Üniversite :	Muş Alparslan Üniversitesi

2.2. Muş İlinin Tarihi

Muş tarihinin Urartulardan öncesi bilinmemektedir. Urartu Krallığı'nın yıkılmasından sonra yöre halkı pek varlık gösterememiştir. Pers kültürünün etkisi görülmektedir. Hristiyanlığın yayılmasıyla bölgede kökten değişiklikler olmuştur. Türklerin egemenliğiyle Türk-İslam kültürü yayılmaya başlamıştır. 1071 Malazgirt Savaşı da Muş sınırları içinde gerçekleştirilmiştir. Yöreye egemen olan bazı Türkmen boylarının izleri de görülmektedir. Varto çevresinde Karakoyunlular ve Akkoyunluların koyun başı biçiminde gömüt taşlarına rastlanmıştır. Osmanlı döneminde Muş, yarı özerk beylerin yönetiminde, aşiretlerin egemen olduğu bir bölgedir. Cumhuriyet döneminde 1955 yılında demiryolu bağlantısının Muş iline ulaşmasıyla il gelişmeye başlamıştır (www.muskultur.gov.tr).

2.3. Muş İlinin Sosyo-Ekonomik Durumu

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Muş ili, doğudan Ağrı ve Bitlis, kuzeyden Erzurum, batıdan Bingöl, güneyden ise Diyarbakır ve Batman illeri ile çevrilidir. Muş ilinde iklim karasal olup, kışları soğuk ve kar yağışlı, yazları ise çoğunlukla kısa ve serin geçmektedir. İl, alanı yaklaşık 1650km ve Türkiye'nin en büyük ovalarından birisi olan Muş Ovası'na sahiptir. Şehirde kırsal nüfus yoğunluğu fazla olup sürekli bir şekilde göç almaktadır. Fakat son zamanlarda ilin net göç alma hızı yavaşlamış görülmektedir. İlde göç vb. nedenlerden dolayı çalışma çağı yaşı oldukça düşüktür. Muş, Türkiye'de şehir nüfusunun ve şehirleşmenin en düşük olduğu iller arasındadır. Şehirleşmenin düşük olması ilin bir çok potansiyelini ve özellikle eğitim durumunu olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Örneğin Muş'ta kadın okur-yazar durumu ya da oranı ülkemizde en düşük iller arasında yer almaktadır (Sırım, Çayın, 2014; 65).

Muş ilinde son zamanlarda kurumsal açıdan yeni yatırımlar yapılmasına rağmen hızlı, büyüme, göç, çarpık kentleşme vb. nedenlerden dolayı bu kurumsal çalışmalar yetersiz kalmıştır. Örneğin nüfus artışı ile birlikte ilde kişi başına düşen uzman hekim, diş hekimi, hasta yatak sayısı, ve eczane oranında Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir (www.daka.gov.tr).

Bu çerçevede genel olarak baktığımızda Muş, ekonomik açıdan geri kalmış bir ildir. Ekonomik yapı temelde tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Tarım ve hayvancılık büyük ölçüde geleneksel yöntemlerle yapıldığı için verim düşüktür. Sanayi gelişmemiştir. Muş Ovası, Türkiye'nin üçüncü büyük ovası olmasına rağmen, ovadan yeterince fayda sağlanamamaktadır (bkz. www.daka.gov.tr).

Muş iline eğitim açısından baktığımızda ilköğretimin zorunlu hale gelmesi, eğitim alanında yeni yatırımların yapılması ve taşınalı eğitim olanaklarının iyileştirilmesi, şehir merkezinde Muş Alparslan Üniversitesi'nin kurulması ilde olumlu bir çok gelişmenin ortaya çıktığını görmekteyiz. Ortaya çıkan tüm gelişmelere rağmen Muş sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından Türkiye'nin sonuncu ili olmaktan kurtulamamıştır. Ancak Muş Alparslan Üniversitesi'nin kurulması ile birlikte şehirde yeni bir heyecanın yaşanılmaya başlandığı gözlenmektedir. Dolayısıyla kentin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeyinin gelişmesinde üniversiteye ciddi görevler düşmektedir (Sırım, Çayın, 2014; 74).

2.4. Muş İli Engelli Durumu

Muş ilinde engellilere yönelik faal durumda olan üç STK (Sevgi Engelliler Derneği, İşitme Engelliler Derneği ve Bedensel Engelliler Derneği) ve üç eğitim kurumu (Buket Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Özgür Adımları Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, İlk Yeni Umut Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi) bulunmaktadır. Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı veri tabanlarında bulunan bilgilere göre Muş'ta yaklaşık olarak 16.072 engelli

bulunmaktadır. Bunlardan 9.170 kişi 2022 sayılı kanun kapsamında sosyal maddi haklardan yararlanmaktadır. Bu hak halk arasında 2022 maaşı olarak bilinmektedir. Bunun yanında ağır engelli durumu olan 5402 kişiye evde bakım ücreti de ödenmektedir. Maddi anlamda bir destek almayan engelliler ise sahip ekonomik imkan v.b. durumlardan dolayı bu haktan yararlanamıyorlar.

Öte yandan Muş ilinde sosyal faaliyet imkân ve alanları yok denecek kadar azdır. Buna istinaden engellilerin iki tekerlekli sandalye basketbol takımı, işitme engelliler futbol takımı, engelli masa tenisi takımı ve engelli badminton takımlarıyla bir nebze de olsa sosyal faaliyetlerini sürdürmekte bu alanlarda yaklaşık 90 engelli birey, spor yapmakta olup her gecen gün bu tür spor faaliyetlerine katılımlar artmaktadır..

Bilindiği üzere Muş ilinde kışlar çok çetin geçmektedir. Bundan dolayı kışın birçok engelli gerek soğuk havadan gerek kardan ve ayrıca ilimizde bulunan resmi kurum ve kuruluşların engellilere uygun fiziksel yapıda olmadığından engelliler istedikleri her yere ulaşamamaktadır. Başka bir ifadeyle birçok resmi kurumda engelli kaldırımı ve asansör bulunmamaktadır. Bu durum çeşitli sıkıntılara neden olabilmektedir. Doğal olarak sosyal çevrede de durum bundan farklı değildir. Örneğin bundan dolayı Türkiye’de her yıl yaklaşık 780 engelli eğitim hayatını sonlandırmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Bu bölümde Muş merkezde yaşayan engelli bireylere yönelik yapılan anketten elde edilen sonuçlar değerlendirilmektedir. Ayrıca alanda zaman zaman engelli bireylerin velileri ve bakıcılarıyla da görüşmeler yapılmıştır. Yani alanda salt anketle yetinilmemiş, yerinde gözlem gibi bilimsel tekniklerden de yararlanılmıştır. Bu çerçevede engelli bireylerle yüz yüze yapılan görüşmelerde aşağıda detayları verilen sorular sorulmuştur.

3.1.1. Cinsiyet Durumu

Tablo 1: Ankete Katılan Engelli Bireylerin Cinsiyeti.

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	306	65.6
Kadın	160	34.3
Toplam	466	100

Katılımcıların cinsiyet durumuna bakıldığında, yaklaşık üçte ikilik bir kesimin erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Erkek katılımcıların oranı %65.6, kadın katılımcıların oranı ise %34.3'tür. Katılımcı sayısında erkeklerin çoğunlukta olmasının temel nedeni olarak bu grubun çoğunluğunun sosyal anlamda iletişim kurmada daha dışa dönük olmaları, çeşitli iş kazaları sonrası oluşan engellilik durumuna daha fazla maruz kalmaları vb. nedenler gösterilebilir. Türkiye geneline bakıldığında da erkek engelli sayısının kadın engelli sayısından fazla olduğu görülmektedir.

3.1.2. Yaş Durumu

Tablo 2: Ankete Katılan Engelli Bireylerin Yaş Durumu.

Yaş	Sayı	%
0-9 Yaş Aralığı	102	21,8
10-16 Yaş Aralığı	115	24,6
17-25 Yaş Aralığı	91	19,5
26-34 Yaş Aralığı	53	11,3

35 ve Üstü yaş	105	22,5
Toplam	466	100

Araştırmamıza katılanların yaş aralığına baktığımızda 9 yaş ve altında yer alanların sayısı 102'dir ve buna karşılık gelen oran ise %21.8'dir. 10-16 yaş aralığında bulunan katılımcıların sayısı 115'tir. Bu sayı geçerli toplam sayının %24,6'sını oluşturmaktadır. 17-25 yaş aralığında bulunan katılımcıların sayısı 91'dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %19,5'ini oluşturmaktadır. 26-34 yaş aralığında bulunan katılımcıların sayısı 53'tür. Bu sayı geçerli toplam sayının %11.3'ünü oluşturmaktadır. 35 yaş ve üzeri yaşlarda olan katılımcıların sayısı ise 105'tir. Bu sayı ise toplam geçerli sayının %22.5'ini oluşturmaktadır. 26-34 yaş aralığı engelli sayısında diğer yaş oranları ile kıyaslandığında sayının düşük görünmesinin nedeni, bu yaş aralığının çalışma vb. nedenlerden dolayı araştırmayı yaptığımız dönemde kendilerine ulaşılmamış olmasıdır. Genel anlamda ankete katılan bireylerin yaş aralığına baktığımızda her yaş grubundan birey sayısının birbirine yakın oranlarda oldukları görülmektedir.

3.1.3. Engellilik Durumu

Tablo 3: Ankete Katılan Bireylerin Engellilik Nedeni.

Engelliliğin Oluşumu	Sayı	%
Doğuştan Engelli	278	59.6
Sonradan Engelli	188	40.3
Toplam	466	100

Araştırma örnekleminimizdeki bireylerin engellilik nedenine baktığımızda yarıdan fazlasının doğuştan engelli olduğu görülmektedir. Doğuştan engelli olanların oranı %59.6, sonradan engelli olanların oranı ise %40.3'tür. Bu sonuçlardan hareketle Muş ilinde doğuştan engelli olanlar ile sonradan engelli olanların oranları arasında ciddi sayılabilecek bir aralığın mevcut olduğu söylenebilir. Doğuştan engellilik durumunun fazla oluşu ebeveynlerin sağlık konusunda yeterli düzeyde eğitim almamaları ve akraba evliliklerinin yaygınlığı gösterilebilir. Ancak kanaatimizce bunun en önemli nedenlerinden biri özellikle annelerin hamilelik dönemlerinde sağlık kurumlarıyla yeterli düzeyde iletişime geçememeleridir.

3.1.4. Engellilik Türü

Tablo 4: Ankete Katılan Bireylerin Engellilik Türleri.

Engellilik Türü	Sayı	%
Görme Engelli	22	4,7
Zihinsel Engelli	173	37,1
Genetik Hastalık	13	2,7
Ortopedik Engelli	165	35,4
İşitme/Konuşma Engelli	55	11,8
Diğer Engelli	38	8,1
Toplam	466	100

Araştırma örneklemimizde katılımcı bireylerin engellilik türlerine baktığımızda katılımcıların %4.7'sini görme engelliler oluşturmaktadır. Zihinsel engelli olanların oranı ise %37.1'dir, ki bu da en yüksek oranı oluşturmaktadır. Genetik hastalık nedeniyle engelli olanların oranı %2.7, ortopedik engelli olanların oranı %35.4, işitme veya konuşma engelli ve her iki engeli kategorisinde yer alanların oranı %11.8'dir. Diğer engelli kategorisinde yer alanların oranı ise %8.1'dir. Engellilik oranında zihinsel engelliler oranının fazla olduğu göze çarpmaktadır. Zihinsel engelli olanların büyük çoğunluğunun doğuştan engelli olarak dünyaya gelmeleri göz önünde bulundurulduğunda bu durum anlaşılabilir olmaktadır. Araştırmamızda genetik engelliliğin oranının az oluşu ve aynı zamanda doğuştan zihinsel engelliliğin yüksek olmasının nedenleri arasında anne karnındayken bebeğin geçirdiği enfeksiyon hastalıkları, annenin hamilelikte bilgisiz ve gereksiz ilaç kullanımı, zehirlenmesi, beslenme bozuklukları, annenin sigara kullanımı, bebeğin anne karnında iken oksijensiz kalması ve erken doğum gibi nedenler gösterilmektedir. Bu durum daha önce de ifade ettiğimiz gibi annelerin özellikle hamilelik dönemlerinde sağlık hizmetlerinden yeterli anlamda yardım almadıklarını bize göstermektedir. Ortopedik engelliliğin yüksek oluşunun nedeni ise daha çok iş vb. kazalar sonrası ortaya çıkan engellilik durumudur.

3.2. Engellilik ve Toplumsal Koşullar

3.2.1. Engellilik-Cinsiyet İlişkisi

Tablo 5: Engellilik Türü- Cinsiyet İlişkisi

Engellilik Türü	CİNSİYET	Toplam
-----------------	----------	--------

	ERKEK	KADIN	
Görme Engelli	11	11	22
Zihinsel Engelli	118	55	173
Genetik Hastalık	4	9	13
Ortopedik Engelli	107	57	164
İşitme/Konuşma Engelli	39	16	55
Diğer Engelli	27	12	39
Toplam	306	160	466

Tabloda görüldüğü üzere, genetik hastalık ve görme engelli türü hariç, diğer bütün engellilik türlerinde erkeklerin sayısının kadınların sayısından fazla olduğu görülmektedir. Görme engelli durumunda bir eşitlik söz konusudur. Hem erkeklerin hem de kadınların sayısı 11’dir. En büyük fark zihinsel engelli durumunda görülmektedir. Zihinsel engelli kategorisinde 118 erkek, 55 kadın bulunmaktadır. Genetik hastalıklı erkek engelli sayısı 4, kadın sayısı ise 9’dur. Ortopedik engelli erkek sayısı 107, kadın sayısı 57’dir. Ortopedik engelli kategorisinde de erkek-kadın arasından ciddi bir fark bulunmaktadır. İşitme ve konuşma engelli erkek sayısı 39, kadın sayısı ise 16’dır. Bu kategorilerin dışında diğer engelli kategorisinde yer alan erkek sayısı 27, kadın sayısı ise 12’dir. Ortopedik engelli sayısında erkeklerin kadınlardan daha fazla olması erkek bireylerin iş vb. kazalardan dolayı engelli duruma gelmesi gösterilebilir. Ayrıca erkek ve kadın oranlarında engelli erkeklerin oranının fazla olmasının nedeni sahada engelli kadınlara ulaşma sıkıntısından kaynaklanmaktadır. Bazı aileler engelli kadınlarla araştırmamız için görüşme taleplerimizi kabul etmemişlerdir.

3.2.2. Engellilik Türü ve Engelliliğin Oluşumu

Tablo 6: Engellilik Türü ve Engelliliğin Oluşumu.

Engellilik Türü	Engellilik Nedeni		Toplam
	Doğuştan Engelli	Sonradan Engelli	
Görme Engelli	8	14	22
Zihinsel Engelli	122	51	173
Genetik Hastalık	6	7	13

Ortopedik Engelli	78	86	164
İşitme/Konuşma Engelli	48	7	55
Diğer Engelli	16	23	39
Toplam	278	188	466

Engelli türü ile engellilik nedeni arasındaki ilişkiye baktığımızda görme engelli olup doğuştan engelli olanların sayısı 8, sonradan engelli olanların sayısı ise 14'tür. Zihinsel engelli olup doğuştan engelli olanların sayısı 122, sonradan engelli olanların sayısı ise 51'dir. Genetik hastalık olup doğuştan engelli olanların sayısı 6, sonradan engelli olanların sayısı 7'dir. Ortopedik engelli olup doğuştan engelli olanların sayısı 78, sonradan engelli olanların sayısı 86'dır. İşitme/konuşma engelli olup doğuştan engelli olanların sayısı 48, sonradan engelli olanların sayısı 7'dir. Diğer engelli olup doğuştan engelli olanların sayısı 16, sonradan engelli olanların sayısı ise 23'tür. Ankete bakıldığında zihinsel engelli olanlar ile işitme/konuşma engelli olanlarda doğuştan engelliliğin, diğer engellilik türlerinde ise sonradan oluşan engelliliğin fazla olduğu görülmektedir.

3.2.3. Engellilik ve Ayrımcılık

Tablo 7: Engellilikte Ayrımcılığa Uğrama Durumu.

Ayrımcılık Durumu	Sayı	%
Evet	177	37,9
Bazen	80	17,1
Hayır	188	40,3
Fikrim Yok	21	4,5
Toplam	466	100

Araştırma örneklemimizi aldığımız Muş ilinde katılımcıların herhangi bir engelinden dolayı ayrımcılığa maruz kalıp kalmadığına yönelik sayısal veriler şu şekildedir: Katılımcıların % 37.8'i ayrımcılığa uğradığını belirtirken %40.3'ü ayrımcılığa uğramadığını belirtmiştir. Bazen ayrımcılığa uğradığını belirtenlerin oranı ise %17.1'dir. Bu konuda fikir belirtmeyenlerin oranı ise %4.5'tir. Katılımcılardan %40'luk gibi yüksek bir oranın engelliliğinden ötürü ayrımcılığa uğramadığını belirtmesi olumlu bir durum olarak görülebilir. Ancak, “ayrımcılığa uğradınız mı?” sorusuna “evet” ve “bazen” cevabı verenlerin toplam oranı (%57) hesaba katıldığında, önemli oranda engellinin

engelliliğinden dolayı ayrımcılığa uğradığı görülmektedir. Bu, üzerinde ciddi olarak düşünülmesi gereken bir konudur. Bunun için de alanda ciddi araştırmalar yapmaya ihtiyaç vardır.

3.2.4. Engellilik Türü-Ayrımcılığa Uğrama İlişkisi

Tablo 8: Engellilik Türü-Ayrımcılığa Maruz Kalma İlişkisi.

	Engelliliğinizden dolayı ayrımcılığa maruz kalıyor musunuz?				
Engel Türü	Evet	Bazen	Hayır	Fikrim yok	Toplam
Görme Engelli	7	2	12	1	22
Zihinsel Engelli	82	34	50	7	173
Genetik Hastalık	3	6	3	1	13
Ortopedik Engelli	45	24	90	5	164
İşitme/Konuşma Engelli	16	11	22	6	55
Diğer Engelli	24	3	11	1	39
Toplam	177	80	188	21	466

Engel türleri ile ayrımcılığa maruz kalma arasındaki ilişki incelendiğinde ise katılımcılardan “engelliliğinizden dolayı ayrımcılığa maruz kalıyor musunuz?” sorusuna görme engellilerden “evet” diyenlerin sayısı 7, “bazen” diyenlerin sayısı 2, “hayır” diyenlerin sayısı 12, “fikrim yok” diyenlerin sayısı ise 1’dir. Zihinsel engellilerden “evet” diyenlerin sayısı 82, “bazen” diyenlerin sayısı 34, “hayır” diyenlerin sayısı 50, “fikrim yok” diyenlerin sayısı ise 7’dir. Genetik hastalıklı engellilerden “evet” diyenlerin sayısı 3, “bazen” diyenlerin sayısı 6, “hayır” diyenlerin sayısı 3, “fikrim yok” diyenlerin sayısı ise 1’dir. Ortopedik engellilerden “evet” diyenlerin sayısı 45, “bazen” diyenlerin sayısı 24, “hayır” diyenlerin sayısı 90, “fikrim yok” diyenlerin sayısı ise 5’tir. İşitme/konuşma engellilerden “evet” diyenlerin sayısı 16, “bazen” diyenlerin sayısı 11, “hayır” diyenlerin sayısı 22, “fikrim yok” diyenlerin sayısı ise 6’dır. Bu kategoriler dışındaki diğer türlerde engelli olanlardan “evet” diyenlerin sayısı 24, “bazen” diyenlerin sayısı 3, “hayır” diyenlerin sayısı 11, “fikrim yok” diyenlerin sayısı ise 1’dir. Engellilik türlerinden zihinsel engelli olanların ayrımcılığa en fazla maruz kaldıklarını belirtmeleri, zihinsel engelliler ile ilgili diğer sorulardaki veriler dikkate alındığında anlamlı görülmektedir.

3.2.5. Engellilerin En Büyük Sorunu

Tablo 9: Muş'taki engellilerin en büyük sorunu.

Engelli Sorunu	Sayı	%
İstihdam	120	25.7
Çevre Düzenlemeleri	150	32.2
Eğitim/ Rehabilitasyon	130	27.9
Sağlık Hizmetleri (rapor)	60	12.8
Diğer	6	1.3
Toplam	466	100

“Engellilerin Muş ilindeki en büyük sorunu nedir?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar şu şekildedir: En büyük sorunu “istihdam” olarak görenlerin oranı %25.7’dir. “Çevre düzenlemeleri”ni en büyük sorun olarak görenlerin oranı %32.2’dir. Katılımcıların %27.9’u en büyük sorun olarak “eğitim” faktörünü görürken, %12.9’u ise en büyük sorun olarak “sağlık hizmetleri”ni göstermiştir. Diğer şıkkının oranı ise 1.3’tür. Görüldüğü üzere sağlık hizmetleri konusunda mevcut koşullarla kıyaslandığında çok önemli bir oranda birey memnuniyeti söz konusudur. Bu durum sağlık kurumunda meydana gelen Türkiye geneli iyileştirmeler ya da gelişmelerle bir uyumluluk arz etmektedir. Fakat diğer mevzulara gelince ciddi sayılabilecek rakamlarda sıkıntıların olduğu görülmektedir. Muş geneli engelli durumu dikkate alındığında eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin verilmesinde yetersiz kalındığı görülmektedir. Çevre düzenlemeleri aynı şekilde çok ciddi bir problem olarak kaydedilmektedir. Yaptığımız gözlemlerde de gerek kurumlarda gerekse özel yapılarda engellilere yönelik düzenlemelerin hala sıkıntılı olduğunu söyleyebiliriz. Çevre düzenlemelerinin yanında istihdam sorununun ciddi bir problem olarak ortada olduğunu ve bu sorunun giderilmesinde ciddi adımların atılması gerektiğini ifade edebiliriz.

3.3. Engellilik ve Kurumsal Faaliyetler

3.3.1. STK’ların Engellilik Faaliyetleri

Tablo 10: Muş'taki engellilikle ilgili STK’ların engellilere yönelik çalışmaları.

STK’ları yeterli bulma	Sayı	%
Evet	43	9,2

Fazla Değil	88	18,8
Hayır	295	63,3
Fikrim Yok	40	8,5
Toplam	466	100

Katılımcılara Muş ilinde engellilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının engellilere yönelik çalışmalarını yeterli bulup bulmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar şu şekildedir: “Evet” diyenlerin oranı %9.2, “Fazla değil” diyenlerin oranı %18.8, “hayır” diyenlerin oranı %63.3, “fikrim yok” diyenlerin oranı ise %8.5’tir. Oranlardan açıkça anlaşılabileceği üzere engellilerin büyük çoğunlu sivil toplum kuruluşlarının engellilere yönelik faaliyetlerini yeterli bulmamaktadır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Muş’ta engellilere yönelik sadece üç sivil toplum kuruluşu faaliyette bulunmaktadır. Genel engelli sayısı düşünüldüğü zaman bu kurumların yetersizliği doğal olarak görülebilir.

3.3.2. Eğitim ve Sağlık Kurumlarının Durumu

Tablo 11: Muş'taki eğitim ve sağlık kurumları engellilerin kullanımı için yeterince uygun mu?

Eğitim ve Sağlık Durumu	Sayı	%
Evet	75	16,0
Yeterli Değil	97	20,8
Hayır	264	56,6
Fikrim Yok	30	6,4
Toplam	466	100

Muş ilindeki eğitim ve sağlık kurumlarının engellilerin kullanımı için yeterince uygun olup olmadığı konusunda katılımcıların verdikleri cevaplar şu şekildedir: Katılımcıların %16’sı Muş ilindeki eğitim ve sağlık kurumlarının engellilerin kullanımı için yeterli bulurken, yarıdan fazlası ise (%56.6) yeterli bulmamıştır. Yeterli değil diyenlerin oranı % 20.8, bu konuda fikir belirtmeyenlerin oranı ise %6.4’tür. Bu soru biraz daha özelleştirilerek soruldu. Söz konusu sağlık olunca anket deneklerimizin azımsanmayacak nitelikte zihinsel özürlü oluşu bu soruda farklı bir durum ortaya çıkarmıştır. Zihinsel özürli bireylere yönelik sağlık hizmetleri Muş ilinde yetersiz olduğu açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca eğitim konusunda ciddi sayılabilecek düzeyde sıkıntıların olduğu açıktır.

3.3.3. Kurum ve Kuruluşların Fiziksel Yeterlilikleri

Tablo 12: Muş'taki kurum ve kuruluşların fiziki yapılarını engelliler için yeterli buluyor musunuz?

Fiziki Çevre	Sayı	%
Evet	52	11,1
Yeterli Değil	96	20,6
Hayır	297	63,7
Fikrim Yok	21	4,5
Toplam	466	100

Muş ilindeki kurum ve kuruluşların fiziki yapılarının engellilere uygun olup olmadığına yönelik olarak katılımcılardan aldığımız cevaplar şu şekildedir: “Evet” diyenlerin oranı %11.1, “yeterli değil” diyenlerin oranı %20.6, “hayır” diyenlerin oranı %63.7, “fikrim yok” cevabını verenlerin oranı ise %4.5’tir. Bu bağlamda kurumlarda yapılan yapısal çalışmalar yetersiz görülmektedir. Buna ilaveten kurumların fiziksel yapıların günümüz koşulları düşünüldüğünde Muş ilinde ciddi sayılabilecek kadar sıkıntının olduğunu ifade edebiliriz. Bu konuda en önemli sorun engelli asansör ya da merdivenlerdir.

3.3.4. Trafik Engeli

Tablo 13: Muş'ta trafikle ilgili karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

Sorunu Durumu	Sayı	%
Sürücülerin Engellilere Öncelik Tanımaması	75	16.1
Trafik Uyarı ve İşaretlerinin Yeterli Olmaması	292	62.7
Alt Geçit ve Üst Geçitlerin olmaması	90	19.3
Diğer	9	1.9
Toplam	466	100

Katılımcıların Muş ilinde trafik ile ilgili karşılaştığı sorunlara yönelik olarak verdikleri cevaplar şu şekildedir: Sürücülerin engellilere öncelik tanımadığı yönünde kanaat bildirenlerin oranı 16.1'i oluşturmaktadır. Trafik uyarı işaretlerinin yeterli olmadığını yönelik kanat bilenlerin oranı %62.7'sini oluşturmaktadır. Alt geçit ve üst geçitlerin olmadığı yönünde kanaat bildirenlerin oranı %19.3'ünü oluşturmaktadır. Trafikle ilgili diğer sorunları belirtenlerin oranı ise %1.9'unu oluşturmaktadır. Anlaşıldığı üzere Muş ilinde engelli bireylerin önemli bir kısmı trafik ile ilgili sorulan soruda trafik uyarı ve işaretlerinin yetersizliğine işaret etmiştir. Bu konuda özellikle yol, cadde ve kaldırım gibi yerlerin engellileri hesaba katacak düzeyde yapılmadığına dair şikâyetler bulunmaktadır. Bu konuda ayrıca engelli bireylerin karşıdan karşıya geçişlerini kolaylaştıracak düzenlemeler neredeyse yok denecek düzeyde olduğu bilinmektedir. Burada yeri gelmişken alışveriş merkezlerinin de engelli vatandaşların alışveriş yapacak düzeyde inşa edilmediğini ifade etmemiz gerekir.

3.3.5. Bakım Ücreti Alma Durumu

Tablo 14: 2022 sayılı yasa gereğince bakım ücretini alıyor musunuz?

Bakım Ücreti	Sayı	%
Evet	310	66,5
Hayır	156	33,4
Toplam	466	100

2022 sayılı yasa gereğince katılımcıların bakım ücreti alıp almadığına yönelik cevapları şu şekildedir: Tabloda görüldüğü gibi katılımcıların önemli bir kısmı (%66.5) bakım ücreti almaktadır. Bakım ücreti almayanların oranı ise % 33.4'tür. Bakım ücretini alamayanlar genel olarak ifade edilen yasada bakımlarını yapabilecek düzeyde oldukları ya da tam tersi olarak bu yasa çerçevesinde istenilen düzeyde engelli olmadıkları için bakım ücreti alamamaktadırlar. Ayrıca kişi başı geliri belirli bir düzeyin üzerinde olanlar da bakım ücretinden yararlanamamaktadırlar.

3.3.6. Başka Yerde Yaşama İsteği

Tablo 15: İlinizden başka nerede yaşamak isterdiniz?

İl Durumu	Sayı	%
Adana	3	0,6
Ankara	25	5,3
Antalya	4	0,8

Artvin	1	0,2
Aydın	5	1,0
Bitlis	2	0,4
Bursa	7	1,5
Çanakkale	1	0,2
Diyarbakır	15	3,2
Elazığ	3	0,6
Isparta	1	0,2
İçel	7	1,5
İstanbul	29	6,2
İzmir	8	1,7
Kayseri	2	0,4
Kocaeli	2	0,4
Konya	1	0,2
Malatya	8	1,7
Manisa	1	0,2
Mardin	1	0,2
Muğla	1	0,2
Muş	335	71,8
Ordu	1	0,2
Van	1	0,2
Yalova	1	0,2
Yurtdışı	1	0,2
Toplam	466	100

Katılımcıların Muş ili dışında hangi ilde yaşamak istediklerini yönelik soruya verdikleri cevaplar şu şekildedir: “Adana’da yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 3’tür. Bu sayı toplam geçerli sayının %0,6’sını oluşturmaktadır. “Ankara’da yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 25’tir. Bu sayı

toplam geçerli sayının %5,3'ünü oluşturmaktadır. “Antalya’da yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 4’tür. Bu sayı toplam geçerli sayının %0,8’ini oluşturmaktadır. “Artvin’de yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 1’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %0,2’sini oluşturmaktadır. “Aydın’da yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 5’tir. Bu sayı toplam geçerli sayının %1’ini oluşturmaktadır. “Bitlis’te yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 2’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %0,4’ünü oluşturmaktadır. “Bursa’da yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 7’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %1,5’ini oluşturmaktadır. “Çanakkale’de yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 1’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %0,2’sini oluşturmaktadır. “Diyarbakır’da yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 15’tir. Bu sayı toplam geçerli sayının %3,2’sini oluşturmaktadır. “Elazığ’da yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 3’tür. Bu sayı toplam geçerli sayının %0,6’sını oluşturmaktadır. “İsparta’da yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 1’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %0,2’sini oluşturmaktadır. “İçel’de yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 7’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %1,5’ini oluşturmaktadır. “İstanbul’da yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 29’dur. Bu sayı toplam geçerli sayının %6,2’sini oluşturmaktadır. “İzmir’de yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 8’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %1,7’sini oluşturmaktadır. “Kayseri’de yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 2’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %0,4’ünü oluşturmaktadır. “Kocaeli’nde yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 2’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %0,4’ünü oluşturmaktadır. “Konya’da yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 1’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %0,2’sini oluşturmaktadır. “Malatya’da yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 8’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %1,7’sini oluşturmaktadır. Birer kişi Manisa, Mardin, Ordu, Yalova, Van ve Muğla’da yaşamak istediğini belirtmiştir. Bunların her birinin oranı ise %0,2’dir. “Muş’ta yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 335’tir. Bu sayı toplam geçerli sayının %71,8’ini oluşturmaktadır. “Yurtdışında yaşamak isterdim” diyenlerin sayısı 1’dir. Bu sayı toplam geçerli sayının %0,2’sini oluşturmaktadır. Burada göze çarpan eğilimin daha çok gelişmiş kentlere yönelik olduğudur. Fakat hâlihazırda yaşadığı kent yani Muş ilinde yaşamak arzusunda olan katılımcıların oranı bariz bir şekilde fazladır. Şehirde yaşanan tüm sıkıntılara rağmen engelli bireylerin Muş’ta yaşamayı tercih etmesinin önemli nedenleri, aile kurumu ve sosyal çevrenin bireylere vermiş olduğu güvendir diyebiliriz.

3.3.7. Engellilik ve İstihdam

Tablo 16: Engellilerin iş hayatına atılmasının önündeki engeller sizce nelerdir?

Çalışma Durumu	Sayı	%
İşverenlerin Önyargıları	120	25.7
Sağlık Problemleri	235	50.5

Bürokratik Nedenler	102	21.9
Diğer	9	1.9
Toplam	466	100

Engellilerin iş hayatına atılmasının önündeki engelleri sorduğumuzda işverenlerin önyargılarını engel olarak görenlerin oranı %25.7'dir. Sağlık problemleri en büyük engeldir diyenlerin oranı ise %50.5'ini oluşturmaktadır. Bürokratik nedenleri engel olarak görenlerin oranı da %21.9'dur. Bu kategorilerin dışında diğer engelleri belirtenlerin oranı ise yaklaşık olarak %2'dir. Bu soruda yapılan değerlendirmelere baktığımızda engelli bireylerin kendi durumlarını sorun olarak algıladıklarını görmekteyiz. İşverenler biraz daha özel alanlar düşünülerek cevaplandırılmıştır. Bürokratik engeller ile ilgili tüm kurumsal iyileştirmelere rağmen, bu engeller engelli vatandaşlar arasında hala ciddi bir sorun olarak algılanmaktadır.

SONUÇ

Engellilik üzerine ülkemizde ve özellikle Muş ilinde çokça araştırma yapılmış bir alan değildir. Günümüzde halkın en çok sorunla karşılaştığı alanlardan birisi engellilik durumudur. Tüm ülke insanını ilgilendiren böyle bir sorunu, kurum ve engelli birey ilişkisi bağlamında önemli bir sosyolojik dokuya sahip olan Muş ili üzerinden araştırmak istedik. Kurumlar sosyolojisi çerçevesi içinde değerlendirebileceğimiz *Muş'ta Engelli Memnuniyet Düzeyinin Araştırılması* adlı bu çalışmada özetle aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırma örnekleminin yaklaşık üçte ikisi erkektir. Erkek oranının fazla çıkmasının temelde iki nedeni vardır. Birincisi gerçeklikte bunun böyle olduğu, ikinci olarak da geleneksel yapıdan dolayı kadın engellilere ulaşma sıkıntısıdır. Araştırma örnekleminde hemen hemen her yaş grubundan bireyler bulunmaktadır. Bu da engelliliğin yaygın ve normal bir olgu olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılanların çoğu doğuştan engellidir. Genetik engelli sayısı az miktardadır. Zihinsel engellilik ve ortopedik engellilik yaygındır. Araştırmaya katılan engellilerin yaklaşık %95'i bir şekilde ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Araştırmaya katılan engellilerin büyük bir kısmı çevre düzenlemelerinin eksikliğinden şikâyetçidir. Bu bağlam bize eğitim sorunu ile birlikte çözülmesi gereken iki ana sorundan birisi olarak sağlık ve çevre sorununa işaret etmektedir. Bu durum aynı zamanda engelliliğin toplumsal bir olgu olduğunu savunan sosyolojik modelin verilerini desteklemektedir.

Eğitim engelliler arasında önemli bir sorundur. Yapılan birçok çalışma ve gelişmeye rağmen eğitim açısından henüz istenilen düzeye ulaşamamış görünmektedir. Engellilerin bir kısmı sosyal ve fiziki çevreden kaynaklanan sıkıntılardan dolayı eğitime başlayamamaktadır. Sonradan engelli olanlarda bu tür sıkıntılardan dolayı eğitimini yarıda kesmektedir. Engellilere yönelik belki de düşünülmesi gereken konuların başında bazı Batılı ülkelerde olduğu gibi evde eğitim verme durumunun tartışmaya açılması meselesidir. Önemli bir konu başlığı olarak tartışmayı beklemektedir.

Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu sivil toplum kuruluşlarının engellilere yönelik çalışmalarını yeterli bulmamaktadır. Hala bazı kurumlar engelliler tarafından keşfedilmeyi beklemektedir. Geleneksel kodlardan dolayı sivil topluma ulaşamayan vatandaşlara yönelik ciddi saha çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca Muş ilinde engelli bireylere yönelik şuana kadar bilimsel bir çalışmanın yapılmamış olması ciddi bir eksikliktir. Aynı zamanda eğitim ve sağlık kurumlarının da engellilerin kullanımı için yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmamıza katılanların yine büyük bir çoğunluğu kamu kurum ve kuruluşlarının fiziki yapılarının engellilere uygun olmadığını düşünmektedir.

Ayrıca 2022 sayılı yasa çerçevesinde bakım ücretini engellilerin üçte ikisi almaktadır. Fakat burada bugüne kadar çokça tartışılmayan bir sorun görülmektedir. Engelli bakım ücreti genelde engelli yakınına verilmektedir. Bunların engellilere yönelik bakımlarını nasıl gerçekleştirdikleri bilinmemektedir. Bu konunun da ciddi anlamda araştırılması ve tartışılması gerekir. Bunlara dönük özellikle üniversitelerde yaşlı bakımı bölümlerinde engelli bakımı gibi derslerde okutulmalıdır diye düşünüyoruz.

Araştırmada görüldüğü üzere engellilerin büyük çoğunluğu yaşadıkları yerde (Muş ili) yaşamak istemektedirler. Bunu nedeni güçlü ailesel bağlar ve sosyal güvendir. Başka şehirde yaşamak isteyenlerin tercih ettiği şehirler genellikle büyük metropol şehirleridir. Katılımcılar başka şehirde yaşamak isteme nedeni olarak arzulanan şehrin engellilere uygun olduğunu düşünmektedirler.

Katılımcılar engellilerin iş hayatına atılmasının önündeki en büyük engel olarak işverenlerin önyargıları ve sağlık problemlerini öngörmektedirler. Sağlık problemleri daha büyük problem olarak ortaya çıkmaktadır. Ortopedik engelli erkek sayısı oldukça fazladır. Bu, toplumdaki erkeğin çalışma hayatına daha fazla katılımı ve muhtemel kazalara maruz kalması sonucunda engelli bir birey olarak hayatına devam etmesi olgusunu akla getirmektedir.

Sonuç olarak araştırmada ortaya çıktığı gibi Muş'ta yaşayan engelliler başta eğitim ve sağlık olmak üzere bir çok temel sorunla karşılaştıkları ve bu sorunları gidermede de yetersiz kaldıkları görülmektedir. Ayrıca engellilere yönelik resmi ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini yetersiz düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Alandaki mevcut durumun sağlıklı bir şekilde tespit edilmesi ve sorunların giderilmesi için ciddi sosyolojik sorunlara ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) (2010). “Türkiye Engelliler Araştırması Temel Göstergeleri”, <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/ddk30.pdf>, 10/05/2015.
- Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) (1999). “Özürlülerle İlgili Yönetim ve Örgütlenme; Özürlülerle İlgili Sosyal Politika Yönetim ve Örgütlenme Komisyon Raporu”, *I. Özürlüler Şurası*, Ankara, 29.11-02.12.1999.
- Büyük Türkçe Sözlük*, tdk.gov.tr, 08/07/2015.
- Dalbay, Saim R. (2009), *Özürlü Yakınlarının Özürlülere Yönelik Sosyal Politikalara Yönelik Bilgi, Beklenti Ve Memnuniyet Dereceleri (İsparta Örneği)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- DİE, *Türkiye Özürlüler Araştırması*, kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf, 01/07/2015.
- Dünya Engelliler Raporu 2011, <http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1328710754698/pdf.17/06/2015>.
- Giddens, Anthony (2008). *Sosyoloji*, (Yay. Haz. Cemal Güzel), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Girgin, Ümit (2003). "İşitme Engelli Çocuklar İçin Bireysel ve Grup Eğitimi", *İşitme, Konuşma veya Görme Sorunu Olan Çocuğunu Eğitimi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, (Editör: Umran Tüfekçioğlu), Eskişehir.
- Kocaömer, Yavuz (2015). “Engelliler Tarihi”, [www. engelsizerisim.com](http://www.engelsizerisim.com), 07/07/2015.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim Sanat Yayınlar, Ankara.
- Savaş, Hüseyin Efe (2013). *Zihinsel Engelli Çocukların Ağız ve Diş Sağlığının Değerlendirilmesi*, Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Pedodonti Anabilim Dalı, İzmir, (Yayınlanmamış Bitirme Tezi).
- T.C. Resmi Gazetesi, www.resmigazete.gov.tr, 10/06/2015.
- Karataş, Kasım (2002). “Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları Bir Sosyal Politika Yaklaşımı” www.sosyalhizmetuzmani.org/engellitoplum, 05/06/2015.

Türkmen, Halil, “Engelli Hakları ve Özel Eğitimin Türkiye’de Tarihi Gelişimi”,

www.hturkmen.com, 05/06/2015.

Öztürk, Mustafa (2009). *Türkiye’de Engelli Gerçeği*, <http://www.musiad.org.tr>. 11/04/2015.

Ocak, Faruk, “Engelliler ve Rehabilitasyon”, www.engellilersitesi.com, 05/05/2015.

Sırım, Veli, Çayın, Mücahit (2014). “Muş Alparslan Üniversitesi’nin İlin Sosyo-Ekonomik Gelişmesindeki Etkileri Üzerine Teorik Bir İnceleme”, *Makalelerle Muş*, (Edit. Ercan Çağlayan), Muş Alparslan Üniversitesi Yayınları, Muş.

Yıldırım, Hediye (2014). *Kamu ve Özel Sektörde Hizmet Veren Kurum ve Kuruluş Binalarının Engelli Bireylere Uygunluğunun İncelenmesi (Elazığ İl Örneği)*, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

www.tuik.gov.tr. 15/05/2015.

www.muskultur.gov.tr. 17/06/2015.

MUŞ'TA ENGELLİ MEMNUNİYET DÜZEYİNİN ARAŞTIRILMASI PROJESİ

2015

Şerefiye Mah. Cumhuriyet Cad. 943. Sok. No:1 65140 İpekyolu / Van

Tel : (0432) 215 65 55 (pbx) / Faks : (0432) 215 65 54 - (0212) 381 79 93

E-mail : bilgi@daka.org.tr / Web : www.daka.org.tr

www.facebook.com/doguanadolukalkinmaajansi
www.twitter.com/DAKA_org_tr